

МЕДІАБЕЗПЕКА УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У цій статті обґрунтовується необхідність вивчення проблеми кібер-булінгу педагога з аналізом епізодів переслідування вчителів. Згідно з результатами дослідження кібербулінг визначено як особливий вид конфронтативного дискурсу, що є одним із видів насильства, у т. ч. в шкільному середовищі, вимагає ретельного вивчення та прийняття профілактичних заходів. Дослідження проблеми затруднене латентним характером переслідувань, відсутністю відпрацьованої практики ефективного вирішення і відповідної нормативно-правової бази. Ігнорування проблеми кібер-булінгу педагога призведе до подальшої ескалації насильства в медіа-середовищі та вплине на імідж вчителя, психологічне та соматичне здоров'я.

Ключові слова: інтернет, кібер-булінг, медіабезпека, педагоги.

Згідно з Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні одне з основних завдань медіаосвіти – сприяння формуванню медіаімунітету особистості, який робить її здатною протистояти агресивному медіасередовищу, забезпечує психологічне благополуччя під час споживання медіапродукції, що передбачає медіаобізнаність, уміння обирати потрібну інформацію, оминати інформаційне "сміття", захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів. Експерти з медіаосвіти (О. Боришполець, Л. Найдюнова, О. Фьодоров, А. J. Robison, M. Weigel) відзначають різке зростання кількості джерел інформації, щільність інформаційних потоків та впливів медіасередовища: реклама, ЗМІ, інтернет, кінопродукція – усе це активно формує цінності, стереотипи поведінки та установки молодого покоління, має вплив на основи світогляду та самоідентичності. Сучасне медіасередовище – джерело "паралельної школи" може викликати агресивне ставлення до традиційної школи, а його жертвами можуть стати вчителі. Метою статті є вивчення та характеристика негармонійних форм медіаспілкування та їх типологізація в контексті перебування педагога в кіберпросторі. Об'єктом дослідження є власне явище кібер-булінгу стосовно педагога (тролінг, хеппі-слепінг, флеймінг, флуд, холівор та ін.), що може чекати педагога в сучасному медіапросторі. Методологія дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження; аналіз інформації про епізоди кібер-булінгу вчителя в електронних ЗМІ, розміщеної на офіційних веб-сайтах; фото та відеоматеріали з теми дослідження, представлені користувачами у відкритому доступі в мережі інтернет.

Терміни "медіа безпека" і "інформаційна безпека" в науці часто вживають як взаємозамінні. У зв'язку з цією проблемою І. Жилавська пропонує термін "медіа-інформаційна грамотність", у якому об'єднано медіаграмотність (медіакультура, медіаосвіта, медійна етика, медіабезпека) та інформаційна грамотність (що включає інформаційну культуру, інформаційну освіту, етику, інформаційну безпеку) [2, с. 215]. Проблема наукового дослідження медіабезпеки українського педагога в контексті можливих загроз інтернетсередовища полягає в нечисленності наукових публікацій із цієї тематики та приховуванні фактів кібер-булінгу вчителями, які на їх думку ганьблять репутацію та підривають авторитет в очах адміністрації, колег та батьків учнів. На запит слова кібер-булінг у пошуковій системі Google на 30.06.2015 було отримано 7 300 300 результатів, на англomовний аналог cyberbullying 17 970 000 результатів. Згідно з Законом України "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки" інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесенню шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації. Під інформаційною безпекою особистості розуміють стан захищеності особистості, різноманітних соціальних груп та об'єднань людей від впливів, здатних проти їхньої волі та бажання змінювати психічні стани і психологічні характеристики людини, модифікувати її поведінку та обмежувати свободу вибору [5].

Актуальні дослідження в галузі медіабезпеки учасників навчально-виховного процесу в школі та інформаційної безпеки особистості стосуються, найперше, перебування дітей та підлітків у медіасередовищі (Агафонова Ю., Бондаренко Е., Гопуха Е., Годик Ю., Забродіна І., Михальова Г., Найдюнова Л., Пінчук О., Стерденко, Cowie H., Hirsch L.), психологічній безпеці особистості у

медіасередовищі (Бондаренко С., Дайнека Н., Жилавська І., Зінченко Ю., Шайгерова Л., Шилко Р., Юрченко О., Beale A., Hall K.). Існує лише нечисленна низка публікацій, присвячених тим чи тим проявам порушень медіабезпеки стосовно педагога (Анохін С., Анохіна Н. Lewellyn K).

Що може чекати цифрового емігранта (вчителя) у світі медіа-цифрових аборигенів (учнів)? Однією з вагомих загроз медіабезпеці педагога є кібер-булінг. Термін булінг походить від англійського іменника (bull – бик, бугай, а в переносному значенні – дуже велика, сильна чи агресивна персона; і позначає процес лютого, завзятого нападу;) та використовується у формі дієслова to bully (задирати, знущатися, цькувати) та позначає відповідну комунікативну ситуацію, що складається в соціальному середовищі школярів, студентів та співпрацівників. Основними засобами реалізації булінгу можна вважати погрози, бойкотування/ігнорування, фізичну агресію, негативну оцінку жертви та її оточення, висміювання тощо. Явище булінгу може актуалізуватися у формі гноблення, домагання, дискримінації, нанесення шкоди, упередження, жорстокого ставлення, переслідування, конфлікту [4, с. 7–8]. Префікс cyber означає належність до комп'ютерів, інформаційних технологій, інтернетопосередкованої комунікації. Сьогодні недостатньо дослідженими залишаються окремі аспекти кібер-булінгу, зокрема відсутня єдина характеристика, не визначені його типологія та онтологічні ознаки.

Наукове визначення поняття кібер-булінгу стикається із низкою проблем: а) різноманіття технологій, опосередкування комунікації якими визначає віднесення дій до кібер-булінгу; б) залежність визначення від учасників, залучених до булінгової взаємодії (так, дії, вчинені дорослими по відношенню до дітей, зазвичай не називаються кібер-булінгом); в) віртуальний терор може бути прямим (атаки у вигляді відправки погрозливих чи образливих листів на адресу жертви), а також непрямим, за дорученням (коли використовуються інші люди для того, щоб дошкуляти жертві). В останньому випадку людям може бути і невідомо, що вони долучені саме до терору, наприклад, вони клікають потрібний їм символ на сайті, а зламана програма в цей час відправляє з їхньої адреси ще одне повідомлення жертві.

За дослідженнями NASUWT (Національна асоціація шкільних вчителів Союзу жінок-вчителів Великобританії), 21% з 7500 опитаних учителів Англії, Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії були жертвами кібер-булінгу в соціальних медіа та інтернетфорумах. 64% респонденток заявили, що зазнали онлайн знущання від учнів, 27% – від батьків, і 9% – від учнів та батьків. Лише 40% респонденток, які повідомили про порушення адміністрацію школи, заявили, що учні не були покарані, 55% вчителів повідомили про відсутність дій проти батьків. Із учителів, що повідомили в поліцію, більш ніж три чверті заявили про відсутність впливу на учнів або батьків [6].

За даними моніторингу, проведеного у квітні 2015 року ATL (Асоціацією вчителів і викладачів Європи), було встановлено, що один із семи вчителів є жертвою кібер-знущання, 68% учителів отримали неприємні листи, 26% були предметом тролінгу на веб-сайтах і 28% отримали образливі текстові повідомлення. Це опитування підкреслило наслідки кібер-булінгу для вчителів: 39% указали, що в результаті постраждала їх самооцінка, 25% відчули, що це вплинуло на їх роботу, 6% повідомили, що вони брали короткотривалу відпустку у зв'язку зі стресом та/або загострення симптомів хронічної хвороби [7].

Загалом NASUWT (Національна асоціація шкільних учителів Союзу жінок-вчителів Великобританії) та ATL (Асоціація вчителів і викладачів Європи) указують на підвищений ризик претензій з боку вчителів, професійна реалізація і здоров'я яких були ушкоджені в результаті кібер-булінгу. Ця проблема не унікальна для Європи. Так, Каліфорнійська Асоціація вчителів повідомила, покликаючись на дослідження, проведене Національною асоціацією шкільних рад США 2006 року, що 26% учителів у США були жертвами онлайн залякування своїми учнями. Дослідження Американської психологічної асоціації 2011 року виявили, що 57% з 3000 викладачів відчували себе жертвами кібер-булінгу [8].

Розглянемо деякі епізоди кібер-булінгу педагогів. Одним із найяскравіше описаних є 17 хвилинний відеосюжет за участю вчителя хімії ЗНЗ № 262 м. Києва, якого учні ображають на уроці нецензурними висловами, кидають у нього сторонні речі та погрожують фізичною розправою. Відео, що потрапило до мережі інтернет у 2006 році на 29.06.2015 має 1 181 213 переглядів із численною кількістю змістовних коментарів. Результати кібер-булінгу серйозно вплинули на здоров'я і професійний статус педагога, йому було понижено категорію, скорочено навантаження, а отже, заробітну плату, згодом він звільнився з цієї школи. Іншим епізодом кібер-булінгу (хеппіслепінг) з участю вчителя вищої категорії та ветерана праці з м. Шелехово Іркутської області Росії, якому учні регулярно наносили тілесні ушкодження. Ця історія, що була оприлюднена ЗМІ у 2010 році, є до цього часу доступною в мережі Інтернет [1, с. 124].

Прикладів психологічного насилля над педагогами в мережі можна навести безліч та відомим випадком співпраці школи та міліції в контексті поственції скоєного та превенції майбутніх випадків кібер-булінгу є ситуація, що сталася 6.03.2014 р. у м. Йошкар-Ола (Марій-Ел). В інтернет був викладений відеосюжет, у якому сім учнів ПУ № 8 оточили вчительку, що сидить за столом у своєму кабінеті, троє з них не ховаючись ведуть запис на камери мобільних телефонів. Один з учнів забирає в учительки телефон, по якому вона намагається покликати допомогу. Усе це відбувається під добірну лайку та під схвальний сміх однокласників. За перші дні ролик подивилися кілька тисяч людей, залишивши сотні

коментарів. Користувачі мережі зажадали з'ясувати, хто знущався над учителькою. Міністерство освіти республіки та місцева поліція з'ясували, що неповнолітні принесли на заняття алкоголь та на перерві почали вживати, не виходячи з кабінету. Педагог, побачивши це, зробила їм зауваження, а один з компанії розлютився і відповів лайкою. Після інциденту вчителька звернулася до директора, який викликав поліцію, та написала в органи заяву про притягнення учнів до відповідальності. На зборах педагогічної ради училища було вирішено відрахувати учнів – учасників зйомки. Щоб підсилити ефект, керівництво училища, а також співробітники поліції влаштували відповідне відеознімання. Вони змусили головного хулігана, якому вже виповнилося 18 років попросити вибачення перед учителькою на камери. Уже колишній учень в тому ж одязі, у якому здійснив психологічне насилля над вчителькою, але вже зовсім тверезий і спокійний просить вибачення. У відповідь педагог вимовляє: "Пам'ятай, що ти зробив боляче не тільки мені, але й іншим учителям. Мені хочеться сказати хлопцям, – вона обернулася до присутніх у класі учнів, – щоб, вимовляючи слова і роблячи вчинки, вони враховували, який буде резонанс і які будуть наслідки". Відео було розміщене в YouTube, а також опубліковане на сайті МВС у республіці Марій Ел.

Набагато більше сюжетів кібер-булінгу можна натрапити, використовуючи як пошуковий запит жаргонні номінації осіб жіночої статі, що належать до сфери освіти, докладно описані в дослідженні І. Морозової [3, с. 48]. У пошукових системах є сотні варіантів покликань на різні фотожаби (різновид фотомонтажу, сленгова назва результату творчої переробки учасниками інтернетспільноти чийогось фото), меми (явища спонтанного поширення будь-якої фрази, мультимедійного файлу чи іншої інформації в інтернетсередовищі, також ця сама інформація чи фраза, що викликає сміх), відеоматеріали, у яких анонімні автори в грубій формі характеризують і зображають вчителя. Існують навіть сайти, що дозволяють створювати тематичні меми образливого змісту за допомогою шаблону і показують зразки для наслідування (наприклад, сайт "Рісовач. Ру" пропонує створити мем "Типова учиха" за допомогою шаблону). Практично не дослідженими є такі прояви кібер-булінгу, як анонімні погрози по стаціонарному телефону; злам сторінки в соціальних мережах або створення фіктивних сторінок і розсилання від імені її власника непристойних і компрометувальних матеріалів, указівка особистих даних жертви (номери мобільного телефону або адреса електронної пошти) для розсилання спаму або розповсюдження контактних відомостей на сайтах, що спеціалізуються на рекламі інтимних послуг. Необхідно додати, що проблема медіабезпеки в контексті захисту від кібер-булінгу вчителя досі не стала в нашій країні предметом уваги науковців, на протипагу західним дослідженням.

Сучасні реалії мотивують, у першу чергу, досліджувати ступінь розповсюдженості кібер-булінгу вчителя в Україні; класифікувати його причини та фактори розповсюдження; вивчити наслідки кібер-булінгу для педагога; досліджувати нормативно-правову базу, що регулює процес захисту честі та гідності шкільного вчителя в кібер-просторі. Доцільно також вивчити зарубіжний досвід протидії кібер-булінгу в шкільному середовищі й укласти адаптовані для українських шкіл рекомендації. Безумовно, повністю ліквідувати кібер-булінг, у тому числі кібер-булінг учителя, неможливо, але українські педагоги мають володіти знаннями, відпрацьованими механізмами та практичними навичками захисту від психотерору в кібер-просторі.

Використані джерела

1. Анохин С. Кибербуллинг учителя : постановка проблемы / Анохин С., Анохина Н. // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 6. – С. 120–127.
2. Жилавская И. Проблема формирования понятийного аппарата медиаобразования в условиях конвергенции медиа- и информационной грамотности / Жилавская И. // Фундаментальные исследования. – 2014. – № 5. Филологические науки. – С. 213–217.
3. Морозова И. Тича, тыча, уча, училка, учиха... (о жаргонных номинациях лиц женского пола, относящихся к сфере образования) / Морозова И. // Вестник Южно-Уральского государственного университета. – 2012. – № 2 (26). Лингвистика. – С. 8–13. Психология. Педагогика. – С. 48.
4. Найдьонова Л. Кибер-булінг або агресія в інтернеті : способи розпізнання і захист дитини / Л. Найдьонова // Методичні рекомендації / Серія : На допомогу вчителю. Вип. 4. – К., 2011. – 34 с.
5. Сашук Г. Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://journ.univ.kiev.ua/trk/publikacii/satshuk_publ.php_\(дата_звернення_13.06.2015_p.\)](http://journ.univ.kiev.ua/trk/publikacii/satshuk_publ.php_(дата_звернення_13.06.2015_p.)).
6. Hodge K. What can be done to protect teachers from cyberbullying? – open thread [Electronic resource] / Kate Hodge // The Guardian. Teacher Network (Teacher's blog) Tuesday 22 April 2014 . Mode of access: World Wide Web : <http://www.theguardian.com/teachernetwork/teacherblog/2014/apr/22/cyberbullying-teachers-online-abuse-parents-pupils>.
7. Lewellyn K. Cyber Bullying Of Teachers – A Growing Problem For Schools? open thread [Electronic resource] / Kate Lewellyn// Teaching times. Mode of access: World Wide Web <http://www.teachingtimes.com/articles/cyber-bullying-teachers.htm> (viewed on June 07, 2015).
8. Pearson J. Kids Are Cyberbullying Their Teachers[Electronic resource] / Jordan Pearson // Motherboard Mode of access: World Wide Web <http://motherboard.vice.com/read/kids-are-cyberbullying-their-teachers> April 21, 2014(viewed on June 01, 2015).

Anyschenko O.

**MEDIASAFETY OF UKRAINIAN TEACHER
IN INFORMATION SOCIETY**

Purpose. The article is the study and characterization of harmonic forms of media and communication in the context of their typology teacher stays in cyberspace. Object is actually the phenomenon of cyber bullying regarding teacher (trolling, happy slepping, flaming, flood, holy war et al.) which can expect in a modern media space.

Methodology. Theoretical analysis and synthesis of scientific literature on the study; analysis of information of cyber bullying episodes of a teacher in the electronic media, posted on the official web-sites; Photos and videos of the research topic, users are in the public domain on the Internet.

Research limitations/implications. The investigating is complicated by the latent nature of persecution, lack of effective solutions and practices relevant legal framework. Teachers who feel the pressure from cyber pursuers mostly silent about these facts, assuming that the publicity will negatively affect their reputation in the eyes of administrators and parents of students.

Originality/value. Recent research in the field of media safety of the participants of the educational process in the school and information relating to the safety of the individual above all children and adolescents in the media environment. There are only a small number of publications devoted to one or another manifestation media safety violations regarding teacher. This article is an attempt to draw media attention to the issue of security is Ukrainian teacher.

Findings. Modern realities motivated primarily investigate the prevalence of cyber bullying teacher in Ukraine, therefore classified its causes and factors of distribution; study the effects of cyber bullying for the teacher; examine the regulatory framework governing the process of protecting the dignity of a school teacher in cyberspace. Appropriate should study foreign experience combating cyber bullying in the school environment and develop adapted for Ukrainian schools recommendations. Of course, to completely eliminate cyber bullying, including cyber bullying of the teacher, impossible, but Ukrainian teachers should have knowledge, exhaust mechanisms and skills of psycho terror protection in cyberspace.

Key words: internet, cyberbooling, mediasafety, teachers.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2015